

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΔΑ

του Κέντρου Ιστορίας
του Δήμου Θεσσαλονίκης

10

ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΟΜΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2021

MUNICIPAL ARCHIVES AS A SOURCE OF HISTORICAL RESEARCH.
THE ARCHIVES OF THE MUNICIPALITY OF KALAMARIA

SUMMARY

Municipalities as primary institutions of local government produce and preserve all their administrative acts as a single archive of their individual administrative directorates.

The municipal archival collections enlighten us about the dynamics of shaping, evolving and rescuing the historical, cultural memory of local communities in decentralized administrations. More generally, the available archival material depicts the work of local authorities in the 20th century, referring to important historical periods in modern Greece. The historical researcher can find information and knowledge in different types of archival documents such as: documents based on their official correspondence, official books, photographic material, architectural drawings, etc.

The archives of the Municipality of Kalamaria concern the administration one of the oldest and historical local authorities in the urban planning complex of Thessaloniki. In conclusion, these archival documents give prominence to the economic, social and political life of this particular Municipality, completing the historical image of the city.

Additionally not only the administration of the local authority is presented, but also these characteristics of the «microcosm» in the local society that shape the historical identity of the citizen of Kalamaria.

Iordana Chatziisaak

M.Phil., Historian - Archivist

at the Historical Archives of Macedonia, General State of Archives.

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΩΣ ΠΗΓΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ. ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ

Η τοπική αυτοδιοίκηση αποτελεί τον θεσμό εκείνον που αποδεικνύει τη λαϊκή κυριαρχία μέσα από τις ενιαίες αποκεντρωμένες διοικητικές μονάδες της χώρας, τις περιφέρειες και τους δήμους που, όπως ρητά προσδιορίζει ο νεοσύστατος νόμος του Καλλικράτη, εκτελούν «γενική αποφασιστική αρμοδιότητα στις κρατικές υποθέσεις της περιφέρειάς τους». Η ύπαρξή τους επιτάσσεται από το ίδιο το Σύνταγμα της Ελλάδας, αλλά και από τον Ευρωπαϊκό Χάρτη Τοπικής Αυτονομίας. Οι δήμοι ως πρωτοβάθμιοι οργανισμοί της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι αυτοδιοικούμενα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου στις αντίστοιχες κατά τόπους διοικητικές υποδιαιρέσεις της επικράτειας.¹

Με έτερο νόμο² καθορίστηκε από το ελληνικό κράτος το είδος των εγγράφων που παράγονται από τους δήμους και ο τρόπος διαχείρισης του αρχείου τους. Κάθε πρωτοβάθμιος Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης, όπως και κάθε ίδρυμα, Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου και σύνδεσμος αυτών, διαφυλάσσουν το σύνολο των εγγράφων που παράγουν κατά τη διεκπεραίωση των υποθέσεών τους. Τα έγγραφα χαρακτηρίζονται «οριστικά», αυτά που θα διατηρηθούν στο διηνεκές και «προσωρινά», αυτά που επιβάλλεται ανάλογα με το χρόνο διατήρησής τους να εκκαθαριστούν υπό τον έλεγχο των αρμόδιων κρατικών φορέων. Είναι αξιοσημείωτη η αναφορά στη μεγάλη αξία αυτών και μάλιστα στην ιστορική, καθώς μέσω αυτού του υλικού αναφύεται ιδιαίτερα η ιστορική πορεία της τοπικής κοινωνίας.

Μεταξύ του μεγάλου αρχειακού όγκου που δημιουργείται και παραμένει στο διηνεκές στα αρμόδια τμήματα αρχείων των εκάστοτε υπηρεσιών των δήμων αξίζει να μνημονευθούν οι φάκελοι που αφορούν τη σύσταση και τη λειτουργία τους, τις μεταβολές τους, με στοιχεία ονομασίας και μετονομασίας δήμων, κοινοτήτων και συνοικισμών, οι φάκελοι τοπικής ιστορίας, των δημοτικών και κοινοτικών εκλογών και τα άκρως σημαντικά πρακτικά των συμβουλίων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.³ Η πλούσια παραγωγή και συλλογή αρχείων που διαθέτουν οι δήμοι αποτελεί μία δυναμική διαμόρφωσης και διαφύλαξης της τοπικής, κοινωνικής, πολιτιστικής και ιστορικής μνήμης των αποκεντρωμένων διοικητικών μονάδων στις εκάστοτε διοικήσεις της περιφέρειας.

1. Νόμος 3852, «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης-Πρόγραμμα Καλλικράτης», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, 7/6/2010, φ. 87 Α', κεφ. Α', άρθρο 1.- Νόμος 1850, «Ευρωπαϊκός Χάρτης Τοπικής Αυτονομίας», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, 1989, φ. 144 Α'.

2. Π.Δ. 480, «Εκκαθάριση των αρχείων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των ιδρυμάτων, νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου και συνδέσμων αυτών», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, 14/10/1985, φ. 173 Α', άρθρα 2-3.

3. Ο.π., άρθρο 3.

Τα αρχεία των πρωτοβάθμιων Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελούν δημόσια αρχεία και σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις, όσα είναι «ανενεργά» - δίχως υπηρεσιακή χρησιμότητα - έχουν ήδη υποβληθεί στη διαδικασία της εκκαθάρισης. Ο καθόλα αρμόδιος φορέας που διεξάγει τη διαδικασία της αυτοψίας και του ελέγχου του παραγόμενου αρχειακού υλικού στον κρατικό μηχανισμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι τα Γενικά Αρχεία του Κράτους (στο εξής: ΓΑΚ). Ανώτερος στόχος των ΓΑΚ αποτελεί η διάσωση, η ευρετηρίαση και τελικώς η διάθεσή τους προς μελέτη για ανάδειξη της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ακολουθώντας τη διοικητική ορολογία υπάρχουν και τα «ημιανεργά» αρχεία, στα οποία πρέπει να ακολουθήσει η διαδικασία της επιλογής και καταστροφής του υλικού, σε αντίθεση με εκείνα που ως «τρέχοντα» και «διπνεκούς υπηρεσιακής χρησιμότητας» παραμένουν στα αρχειοφυλάκια των εκάστοτε υπηρεσιών.⁴

Επομένως, τα ΓΑΚ και οι κατά τόπους υπηρεσίες τους συγκεντρώνουν το επιλεγόμενο αρχειακό υλικό των δήμων της χώρας. Συγκεκριμένα, για τον νομό Θεσσαλονίκης, το Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας (στο εξής: ΙΑΜ) αποτελεί την αρμόδια διεύθυνση εκκαθάρισης και συγκέντρωσης των αρχείων των δήμων του. Επιπρόσθετα, με νεότερο νόμο,⁵ έχει ορισθεί το Κέντρο Ιστορίας του Δήμου Θεσσαλονίκης ως Ειδικό Ιστορικό Αρχείο με σκοπό την «καταγραφή, αρχειοθέτηση, συντήρηση, φύλαξη και διάθεση στους ερευνητές των εγγράφων και χειρογράφων, που αναφέρονται στη λειτουργία και εξέλιξη του Δήμου Θεσσαλονίκης». Παρόλα αυτά, η πορεία του Ειδικού Αρχείου συντελείται από τα ΓΑΚ.

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΡΧΕΙΑ ΣΤΟ Γ.Α.Κ.-ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ Ι.Α.Μ.

Μέχρι πρότινος τα εισαχθέντα αρχεία που χαρακτηρίζονται ως Δημοτικά (Δήμων και Κοινοτήτων) στα αποθετήρια του ΙΑΜ αφορούν σε κοινότητες των νομών Δράμας, Ξάνθης, Χαλκιδικής, Πιερίας, στις κοινότητες Αγίου Παύλου και Αμπελοκήπων Θεσσαλονίκης, στον δήμο Νέας Μηχανιώνας και στους δήμους: Θεσσαλονίκης, Καλαμαριάς, Νεάπολης-Συκεών και Αμπελοκήπων του ομώνυμου νομού. Ο παρακάτω πίνακας μας δίνει μία εικόνα των μοναδικών αρχειακών συλλογών που ειδικά τα τελευταία χρόνια έχουν εισαχθεί στο ΙΑΜ κυρίως με δημόσια αποστολή. Πρόκειται για συλλογές που χρονολογικά εκτείνονται από το 1901-2005 και οι τελευταίες εισαγωγές καλύπτουν το μεγαλύτερο φάσμα των δραστηριοτήτων των κατά τόπους δήμων της πόλης. Το είδος των αρχειακών τεκμηρίων αρχικά περιλαμβάνει πληθώρα φακέλων, λυτών εγγράφων, υπηρεσιακών βιβλίων, ενώ εμπεριέχονται σε πολλά από αυτά φωτογραφίες, αρχιτεκτονικά σχέδια, κ.ά. Ο παρακάτω πίνακας⁶ είναι ενδεικτικός των δημοτικών αρχειακών συλλογών, περιλαμβάνοντας και τις χρονολογίες της κάθε συλλογής.

Τίτλος Αρχείου	Χρονολογίες
Αρχείο Κοινότητας Αγ. Παύλου Ν. Θεσσαλονίκης	1934 - 1950
Αρχείο Κοινότητας Κρήνης Ν. Χαλκιδικής	1969 - 1984
Αρχείο Κοινότητας Νεοκαισάρειας Ν. Πιερίας	1955 - 1980

4. Νόμος 1946, «Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) και άλλες διατάξεις», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, 14/5/1991, φ. 69 Α', άρθρα 2 και 9.

5. Ο.π., άρθρα 9 και 39. Απόφαση 132877/Γ3/78/Φ.ΔΙΟΙΚ., «Ορισμός του Κέντρου Ιστορίας του Δήμου Θεσσαλονίκης ως Ειδικό Ιστορικό Αρχείο», *Εφημερίδα της Κυβέρνησης*, 17/8/2016, φ. 2536 Β'.

6. Αρχειακές προσκτήσεις βλ. στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (στο εξής ΓΑΚ) - Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας (στο εξής ΙΑΜ)/Βιβλίο Εισαγωγής, www.arχειomnimon.gak.gr

Αρχείο Κοινότητας Αμπελοκήπων Ν. Θεσσαλονίκης	1946 - 1985
Αρχείο Κοινότητας Κιμμεριών Ν. Ξάνθης	1946 - 1950
Αρχείο Κοινότητας Θερμών Ν. Ξάνθης	1948 - 1950
Αρχείο Κοινότητας Γέρακα Ν. Ξάνθης	1948 - 1950
Αρχείο Κοινότητας Τσατάλτζας Ν. Δράμας	1905 - 1906
Αρχείο Κοινοτήτων Ν. Δράμας	1948 - 1968
Αρχείο Δήμου Ν. Μηχανιώνας	1929 - 1997
Αρχείο Δήμου Αμπελοκήπων	1948 - 2005
Αρχείο του Δήμου Νεάπολης-Συκεών, Δημοτικής Ενότητας Συκεών	1960 - 2005
Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς, Υπηρεσίας Δημοτολογίου Καλαμαριάς	1901 - 1989
Αρχείο του Δήμου Νεάπολης-Συκεών, Δημοτικής Ενότητας Νεάπολης, Γραφείου Δημοτικού Συμβουλίου και Δημαρχιακής Επιτροπής	1975 - 1994
Αρχείο του Δήμου Θεσσαλονίκης, Διεύθυνσης Διαφάνειας και Εξυπηρέτησης Δημοτών, Τμήματος Γενικού Πρωτοκόλλου και Διοικητικής Υποστήριξης	2001 - 2004
Αρχείο του Δήμου Νεάπολης-Συκεών, Δημοτικής Ενότητας Συκεών	1948 - 1987
Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς, Δ/ση Οικονομικής Υπηρεσίας Καλαμαριάς	1931 - 1987
Αρχείο του Δήμου Θεσσαλονίκης, Δ/ση Διαφάνειας και Εξυπηρέτησης Δημοτών, Τμήματος Γενικού Πρωτοκόλλου και Διοικητικής Υποστήριξης	2004
Αρχείο του Δήμου Θεσσαλονίκης, Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας και Δημόσιας Υγείας, Τμήματος Προνοιακών Επιδομάτων	2001 - 2005
Αρχείο του Δήμου Θεσσαλονίκης, Διεύθυνσης Κοινωνικής Προστασίας και Δημόσιας Υγείας, Τμήματος Κοινωνικής Αρωγής	1997 - 2010
Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς, Διεύθυνσης Διοικητικών Υπηρεσιών Καλαμαριάς	1943 - 1978

Καθώς η συλλογή δημοτικών αρχείων αποτελεί πλέον μία συνεχή διαδικασία συνεργασίας του ΙΑΜ με τους δήμους, τις δημοτικές ενότητες και τις κοινότητες του Νομού Θεσσαλονίκης, η ιστορική έρευνα εμπλουτίζεται με ολοένα και περισσότερες αρχειακές πηγές. Φυσικά για μεμονωμένα στοιχεία και αναφορές σχετικά με τη δράση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μπορεί ο ερευνητής να ανατρέξει και σε άλλες αρχειακές συλλογές που δεν αποτελούν δημοτικά αρχεία.

ΤΟ ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ

Από το σύνολο αυτών που ήδη αναφέρθηκαν παραπάνω επιλέγουμε να παρουσιάσουμε έναν αξιομνημόνευτο αρχειακό θησαυρό που έχει διασωθεί και εισαχθεί στα αποθετήρια του ΙΑΜ και αφορά στις πράξεις και στη λειτουργία ενός των παλαιότερων και ιστορικών οργανισμών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης. Πρόκειται για το διασωθέν αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς προερχόμενο από τρεις κύριες διευθύνσεις του: την Υπηρεσία Δημοτολογίου, τη Διεύθυνση Οικονομικής Υπηρεσίας και τη Διεύθυνση Διοικητικών Υπηρεσιών. Η διεπισδυτική έρευνα άλλων αρχείων, όπως της Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδας (ΓΔΒΕ), της

Διεύθυνσης Οικονομικών Υπηρεσιών, του Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, του Λιμενικού Φυλακίου Καλαμαριάς, του ΙΚΑ-Ιατρείου Καλαμαριάς και του Σταθμού Προστασίας Μάνας και Παιδιού, του Υπουργείου Μακεδονίας Θράκης/Διεύθυνσης Βιομηχανίας και της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών αποδεικνύεται πολύτιμη αρωγή στην αναδίφηση και ανάπλαση εις βάθος του ιστορικού γίνεσθαι της περιοχής και όχι μόνον.

Αρχής γενομένης της πρώτης παραλαβής ιστορικού αρχειακού υλικού, η Υπηρεσία Δημοτολογίου του Δήμου παρέδωσε ένα σύνολο βιβλίων και εγγράφων που χρονολογικά καλύπτουν τη περίοδο 1901-1989, με τον τίτλο «Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς/Υπηρεσία Δημοτολογίου».⁷ Μεταξύ αυτών αξίζει να αναφερθούν τα πιστοποιητικά δημοτών, τα υπηρεσιακά σημειώματα, οι εκθέσεις ενόρκων, οι βεβαιώσεις και αιτήσεις πιστοποιητικών οικογενειακής κατάστασης και προσφυγικής ιδιότητας, στρατιωτικών υποχρεώσεων, τα αποσπάσματα ληξιαρχικών πράξεων κ.τ.λ. των ετών 1951-1964. Ειδικά στα πιστοποιητικά προσφυγικής ιδιότητας είναι χαρακτηριστική η ανεύρεση πλήθους φωτογραφιών, ατομικών αλλά και οικογενειακών του προσφυγογενούς πληθυσμού. Στην ίδια συλλογή εμπεριέχονται άδειες γάμου, αιτήσεις, αποσπάσματα ληξιαρχικής πράξης γεννήσεως και βαπτίσεως, υπεύθυνες δηλώσεις, βεβαιώσεις των ετών 1982-1985, στρατολογικά έγγραφα και πίνακες (1954-1956), μητρώα αρρένων (1973-1989) και ένα ευρετήριο αδειών γάμου (1982-1989). Επίσης, αξιόλογα είναι τα παλαιότερα δημοτολόγια των εγγεγραμμένων της Καλαμαριάς, όπου αναγράφονται τα εξής στοιχεία: ονοματεπώνυμο, πατρώνυμο, μητρώνυμο, το γένος της συζύγου, ο τόπος γεννήσεως, η οικογενειακή κατάσταση, το επάγγελμα, η θρησκεία, η διεύθυνση κατοικίας, τα μητρώα αρρένων και η ημερομηνία γεννήσεως. Σημειώνουμε τα δημοτολόγια, όπου η παλαιότερη καταγραφή ημερομηνίας γέννησης (εγγραφής) είναι το 1870 και φθάνει μέχρι 1966.⁸ Τέλος, τα συνταχθέντα μητρώα αρρένων, γεννηθέντων τα έτη 1901-1925 και 1926-1945, με πλήθος προσωπικών δεδομένων στον κάθε εγγεγραμμένο, ως είθισται, κατά το έτος 1949, αποτελούν μία σημαντική πηγή πληροφοριών για τη δημογραφική κατάσταση του πληθυσμού της περιοχής.⁹

Συνεχίζοντας την παρουσίαση του δημοτικού αρχείου Καλαμαριάς σημειώνεται και η συλλογή που προήλθε από τη Διεύθυνση της Οικονομικής Υπηρεσίας του Δήμου.¹⁰ Εδώ αναλυτικά καταγράφονται εντός των υπηρεσιακών βιβλίων οι καθολικές αναλαμβανόμενες δαπάνες για την Κοινότητα Ρυσίου (1934-1942) και του Δήμου Καλαμαριάς (1943-1987). Ταυτόχρονα ενυπάρχουν στοιχεία που αφορούν στη μισθοδοσία των δημοτικών υπαλλήλων, όπως: δικαιολογητικά μισθοδοσίας, ατομικοί φάκελοι, προσλήψεις εργατών στα συνεργεία κήπων και δεντροστοιχιών, καθώς και της καθαριότητας του δήμου. Τέλος, η τρίτη αρχειακή συλλογή, που αφορά στην περιοχή, αποτελεί το Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς/Διεύθυνσης Διοικητικών Υπηρεσιών Καλαμαριάς και καλύπτει τα έτη 1934-1985.¹¹

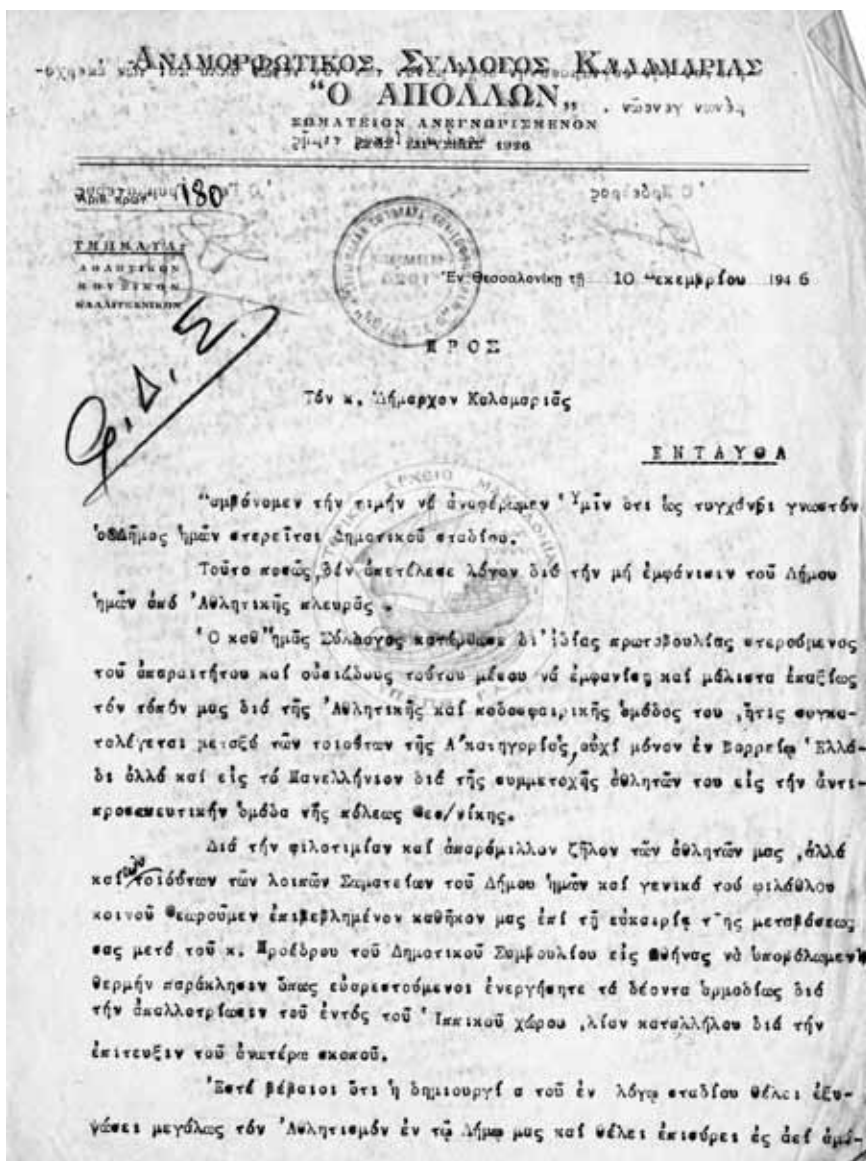
7. ΓΑΚ-ΙΑΜ/Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς, Υπηρεσίας Δημοτολογίου Καλαμαριάς (ΑΕΕ: ΔΗΜ014.01, ΑΒΕ:775), φάκ. 1-82.

8. Ό.π., φάκ. 70-79, «Δημοτολόγιο».

9. Ό.π., φάκ. 80-81, «Μητρώα Αρρένων».

10. ΓΑΚ-ΙΑΜ/Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς, Διεύθυνσης Οικονομικής Υπηρεσίας. Καλαμαριάς (ΑΕΕ:ΔΗΜ017, 01, ΑΒΕ:816), φάκ. 1-40, 1931-1987.

11. ΓΑΚ-ΙΑΜ/Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς, Διεύθυνσης Διοικητικών Υπηρεσιών Καλαμαριάς (ΑΕΕ:ΔΗΜ020.01, ΑΒΕ:832), φάκ. 1-68.

Επιστολή - Αίτημα του Αναμορφωτικού Συλλόγου Καλαμαρίας «Ο Απόλλων» προς τον Δήμαρχο Καλαμαρίας περί ανέγερσης Δημοτικού Σταδίου, τον Δεκέμβριο του 1946. ΓΑΚ-ΙΑΜ / Αρχείο Δήμου Καλαμαρίας/832/ΔΗΜ020.01/φάκ. 59.

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ

Καθώς αναλύονται περαιτέρω τα περιεχόμενα των υπηρεσιακών φακέλων και των βιβλίων της τελευταίας αρχειακής συλλογής του Δήμου, παρατηρείται ότι μέσα από τη μελέτη των σπαραγμάτων που έχουν διασωθεί σ' αυτήν αναδεικνύονται πτυχές της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής ζωής της συγκεκριμένης διοικητικής περιφέρειας και όχι μόνο. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας διαμορφώνουν ένα μεγάλο και αξιόλογο τμήμα του ιστορικού χρονολογίου της ίδιας της πόλης. Η διοικητική οργάνωση και λειτουργία σε κάθε αποκεντρωμένη μονάδα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης διαμορφώνεται βάσει των αποφάσεων και των επιλογών των εκάστοτε κεντρικών κυβερνήσεων και επομένως ακολουθεί τα τεκταινόμενα κάθε ιστορικής περιόδου.

Μέχρι τούδε συγκεκριμένα ιστορικά λευκώματα¹² και διάφορες μελέτες έχουν αναψηλαφήσει τη μορφή αυτού του μεγάλου δήμου της πόλης μας. Κοντά σε αυτά, ας προστεθεί και η ιστορική γνώση που προκύπτει από την αναδίφηση και επιστημονική διερεύνηση των αρχειακών τεκμηρίων του ΙΑΜ. Σύμφωνα με το Διεθνές Πρότυπο της Αρχειακής Περιγραφής (ΔΙ.Π.Α.Π.),¹³ προκύπτουν αρχειακές καταγραφές με διάσπαρτες, αλλά ενδιαφέρουσες πληροφορίες ιστορικής επεξεργασίας και μελέτης. Έτσι, διοικητικές κυρίως αρχειακές συλλογές αναδεικνύουν ζητήματα τοπικής αυτοδιοίκησης του Δήμου Καλαμαριάς για τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, τα προσφυγικά και τα αθλητικά σωματεία, τη μετακατοχική ανοικοδόμηση, τα θαλάσσια και παράκτια προβλήματα της περιοχής, την ιατροκοινωνική περίθαλψη των δημοτών, τα εργοστάσια και τις βιοτεχνικές επιχειρήσεις κ.ά.

Σε μια σύντομη ανασκόπηση για την ιστορική περιοχή της Καλαμαριάς παραπέμπουμε στη μελέτη του Γεώργιου Ι. Θεοχαρίδη, ο οποίος ασχολήθηκε με την ιστορία του τοπωνυμίου της Χαλκιδικής, βυζαντινής προέλευσης: «Καλαμαριά», δηλαδή Καλαμαριά.¹⁴ «Σήμερα ονομάζεται Καλαμαριά προσφυγικός συνοικισμός εις τα νοτιοανατολικά προάστεια της Θεσσαλονίκης επί του Μικρού Καραμπουρνού, του Μικρού Εμβόλου των Βυζαντινών, ο οποίος αποτελεί και ιδιαίτερον Δήμον Καλαμαριάς. Πουθενά αλλού δεν απαντάται το όνομα Καλαμαριά. Επί τουρκοκρατίας όμως και μέχρι των αρχών του 20^{ου} αιώνας ωνομάζετο «Πόρτα Καλαμαριάς» η πύλη του ανατολικού τείχους της πόλεως, η οποία ευρίσκετο εις την ανατολικήν έξοδον εκ της πόλεως της μεγάλης λεωφόρου της Θεσσαλονίκης, της λεγόμενης Εγνατίας οδού». Ο ίδιος ιστορικός καταλήγει ότι η πύλη αυτή ονομάστηκε έτσι, διότι οδηγούσε σε περιοχή της ανατολικής Θεσσαλονίκης που ονομαζόταν «Καλαμαριά», πριν την ίδρυση του ομώνυμου συνοικισμού από τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής του 1922 και επομένως, «έλαβε το όνομα εκ του τόπου και όχι ο τόπος εκ των προσφύγων».¹⁵ Ένα ακόμη ιστορικό σύγγραμμα προς εκπαιδευτική χρήση των δημοτικών σχολών της πόλης επί Τουρκοκρατίας καταγράφει στο κεφάλαιο της διοικητικής διαίρεσης της τοπαρχίας (βιλαέτι) Θεσσαλονίκης, τις 23

12. Σχετική βιβλιογραφία: Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού Δήμου Καλαμαριάς, *Η Καλαμαριά στο Μεσοπόλεμο (1920-1940). Πρόσφυγες. Δημιουργώντας τη νέα Πατρίδα*, Θεσσαλονίκη 1998. Ιστορικό Αρχείο Προσφυγικού Ελληνισμού Δήμου Καλαμαριάς, *Η Καλαμαριά γράφει Ιστορία (1940-1967)*. Από την επιβίωση στη δημιουργία, Θεσσαλονίκη 2004.

13. Για την ταξινόμηση και αρχειοθέτηση των αρχειακών συλλογών, βλ. Judith Ellis, *Η Διαχείριση των Αρχείων*, Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία (ΕΑΕ), Αθήνα 2000. Επίσης, Ελληνική Αρχειακή Εταιρεία (ΕΑΕ), *Διεθνές Συμβούλιο Αρχείων, Διεθνές Πρότυπο Αρχειακής Περιγραφής (Γενικό)*, Αθήνα 2002.

14. Γεώργιος Ι. Θεοχαρίδης, «Καλαμαριά. Ιστορία της βυζαντινής Χαλκιδικής», *Μακεδονικά*, τ.χ. 17, Θεσσαλονίκη (1977), σ. ιε' και 507, 260-297. Το άρθρο είναι διαθέσιμο στο link: http://media.ems.gr/ekdoseis/makedonika/makedonika_17/ekd_pemk_17_Theocharidis.pdf.

15. Ό.π., σ. 259-261.

υποδιοικήσεις (καζάδες), μεταξύ των οποίων είναι και η υποδιοίκηση Καλαμαριάς.¹⁶ Επίσης, ο Χατζή Ιωάννου στην Αστυγραφία της πόλης αναφέρει τον «Φαρδύ δρόμο» ως την κεντρικότερη λεωφόρο που διαμέσου της πύλης της Καλαμαριάς άγει προς την «Κασσάνδρεια» και τη Χαλκιδική. Στο μέρος δε πίσω από το «Εκβολο» (Καραμπουρνού) ο Καμενιάτης τοποθετεί το προάστειο «Βολβόν».¹⁷

Προχωρώντας στην εκμείευση ιστορικών στοιχείων και την ανατροφοδότηση της τοπικής ιστορίας με αρχειακά τεκμήρια, καταγράφονται συμπεράσματα και αναφορές, αρχής γενομένης από την ιστοριοδική προσέγγιση των υπηρεσιακών βιβλίων και συγκεκριμένα των πρωτοκόλλων του Δήμου Καλαμαριάς. Τα πρωτόκολλα κάθε υπηρεσίας, ως γνωστόν, αποτελούν τον καθρέπτη της διοικητικής λειτουργίας της.

Το πρώτο και δεύτερο βιβλίο πρωτοκόλλου¹⁸ αφορούν στην Κοινότητα Ρυσίου με τα εισερχόμενα και εξερχόμενα έγγραφα της αλληλογραφίας της. Εντός του πρώτου υπάρχει ένα δίφυλλο υπό τον τίτλο «Γενικό Μητρώο Δημοτών», στο οποίο φαίνονται οι πρώτες εγγραφές, τα πρώτα ονόματα δημοτών γεννηθέντων κατά τα έτη 1879-1886 και 1925-1926 και μία πρόσκληση της κοινότητας για συνεδρίαση του Κοινοτικού Συμβουλίου τον Ιούλιο του 1935 για ζητήματα ηλεκτροφωτισμού και καταβολής χρημάτων για αγορά επίπλων γραφείου, βιβλίων και γραφικής ύλης. Τόπος έκδοσης των εγγράφων είναι κυρίως το Ρύσιο και η Θεσσαλονίκη, ενώ εμφανίζονται οι εκδίδουσες αρχές: η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας (στο εξής: ΓΔΜ), ο Δήμος Θεσσαλονίκης, το Γ΄ Σώμα Στρατού, η Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης, το Προσφυγικό Νοσοκομείο, αρκετοί ιδιώτες και η Ε΄ Οικονομική Εφορία. Το περιεχόμενο των εγγράφων αφορά κατά βάση σε αιτήσεις αδειών γάμου, υδροδότησης οικιών, πιστοποιητικών οικογενειακής και εργασιακής κατάστασης. Στο πρωτόκολλο του 1937 εμπεριέχονται αιτήσεις ιδιωτών για πιστοποιητικά κληρονομιάς, περιουσιακής κατάστασης, αιτήσεις αδειών υδροδότησης, επιχορήγησης κοινωνικών βοηθημάτων και εργασιακών προσλήψεων. Όσον αφορά στα έγγραφα της ΓΔΜ, σχετίζονται συνήθως με τις αποφάσεις της κοινότητας και διαδικαστικά ζητήματα. Στο τρίτο βιβλίο Πρωτοκόλλου της Κοινότητας Ρυσίου,¹⁹ στις δημόσιες αρχές της αλληλογραφίας προστίθενται: η Ομοσπονδία Γεωργικών Συνεταιρισμών Θεσσαλονίκης, η Αγροτική Τράπεζα Ελλάδος, το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και το Γραφείο Μητρώων Θεσσαλονίκης. Τα ιδιωτικά έγγραφα είναι κυρίως αιτήσεις πιστοποιητικών εγγραφής στα Μητρώα και στο Δημοτολόγιο, κατοχής ιδιοκτησίας, άδειας αλέσματος σιτηρών και απαλλαγής από τη φορολογία που είχε επιβληθεί στις γεωργικο-παραγωγικές χρήσεις (1941-1942). Τα δε έγγραφα των δημοσίων αρχών αφορούν σε εγκρίσεις αιτημάτων, αποφάσεις, τροποποιήσεις άρθρων και αιτήσεις για πληροφορίες συγκεκριμένων υποθέσεων, όπως η παράδοση σιτηρών, η συγκέντρωση βαμβακιού και η υποβολή δηλώσεων συγκομιδής.

Το 1943, κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου είναι η περίοδος που ιδρύεται επίσημα ο Δήμος Καλαμαριάς. Στην αλληλογραφία του,²⁰ εμφανίζονται πολλές φο-

16. Γ. Κ. Μωραϊτόπουλος, *Η Θεσσαλονίκη*, Αθήνα 1882 (επανεκδοση, Θεσσαλονίκη 1979), σ. 45.

17. Μιχαήλ Χατζή Ιωάννου, *Αστυγραφία ήτοι τοπογραφική περιγραφή της Θεσσαλονίκης*, (β΄ έκδ.), Θεσσαλονίκη 1976, σ. 41-42 και 49.

18. ΓΑΚ-ΙΑΜ/Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς, Διεύθυνσης Διοικητικών Υπηρεσιών Καλαμαριάς (ΑΕΕ:ΔΗΜ020.01, ΑΒΕ:832), φάκ. 1-2, «Πρωτόκολλο», 1934-1935 και 1937.

19. Ό.π., φάκ. 3, «Πρωτόκολλο», 1941-1942.

20. Ό.π., φάκ. 4, «Πρωτόκολλο», 1943.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ

Έν Καλαμαρίῳ τῆ 2 Νοεμβρίου 1959

Αριθ. Πρωτ. 4221

Π Ρ Ο Σ

Τῷ Πατριωτικῷ Ἰδρυμα
Κοινωνικῆς Πρόνοιας καὶ Ἀντιλήψεως
Θεσ/νίκης

Κόριε Πρόεδρε

Λαμβῶν τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω ὑμῖν τὰ κάτωθι:
Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1957 λειτουργεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Δήμου ἡμῶν ἑστία
σοσσιετοῦ διὰ τὰ ἄπορα παιδιὰ.- Ἡ εὐγνωμοσύνη τόσοσ τῶν γονέων ὅσων καὶ
τῆς Διοικήσεως τοῦ Δήμου πρὸς τὸ καθ' ὑμᾶς Ἰδρυμα εἶναι μεγάλη, διὰ τὸν
πατριωτικὸν σκοπὸν ποῦ ἐκπληροῦτ.-

Ὁ Δῆμος ἡμῶν εἶχεν ἀναλάβει τὴν πληρωμὴν τῶν ἐνοικίων πρὸς τὴν ἐ-
διοικήσειαν τοῦ κτιρίου εἰς ὃ εἶναι ἐγκατεστημένη ἡ ἑστία σοσσιετοῦ ἀπὸ
τοῦ ἔτους 1957 μέχρι καὶ τῆς σήμερον.-

Τὸ ποσὸν ἀνέρχεται εἰς χιλίας (ἀριθ. 1.000) δραχμὰς μηνιαίως.-

Ὁ Δῆμος ἡμῶν θὰ καταβάλλῃ τὸ ἐνοίκιον μ' ἄχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1959.- Ἀ-
πὸ 1 Ἰανουαρίου 1960, ὑποβάλλω τὴν θερμὴν παράκλησιν ὅπως ὑμεῖς ἀναλάβ-
ητε τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐνοικίου καὶ τοῦτο διότι ὁ Δῆμος ἡμῶν ἔχει περιέλ-
θει εἰς οἰκονομικὸν ἀδιέξοδον καὶ ὁ ἐν ὄνῳ νὰ ἀναλάβῃ ἐπιπρόσθετα βάρ-
η.-

Βίμαι βέβαιος ὅτι ἡ παράκλησίς μου θέλει εἰσ ακουθεῖ

Διὰ τελευτῶ

μετὰ πλειοψηφίας

Ὁ ΔΗΜΑΡΧΟΣ

ΣΤ. ΚΑΡΑΤΣΑΙ

Επιστολή του Δήμου Καλαμαριάς προς το Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεως Θεσσαλονίκης περί ζητημάτων λειτουργίας συσσιτίων για άπορα παιδιά, τον Νοέμβριο του 1959. ΓΑΚ-ΙΑΜ / Αρχείο Δήμου Καλαμαριάς/832/ΔΗΜ020.01/φάκ. 60.

ρές η Ένωση Τραυματιών Μακεδονίας (1940-1941) και ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, που ζητούν την πρόσληψη τραυματιών πολέμου στην υπηρεσία του δήμου. Επίσης, το Φρουραρχείο Θεσσαλονίκης και το Γραφείο Αναπήρων ζητούν την ανάληψη μέριμνας για διορισμό αναπήρων πολέμου. Στον νεοϊδρυθέντα δήμο παρατηρείται πληθώρα αιτήσεων για εγγραφή στα μητρώα, ενώ επισημαίνεται, την 1^η Μαρτίου 1943, έγγραφο του Υπουργείου Οικονομικών για δάνειο 40 εκατ. δραχμών στην Καλαμαριά και στο ίδιο τεκμήριο γίνεται λόγος για εντολή κλεισίματος των βιβλίων της τέως Κοινότητας Ρυσιού και τη μεταφορά του χρηματικού υπολοίπου υπέρ του νέου δήμου, αναλαμβάνοντας στη συνέχεια την ευθύνη για ρύθμιση των εισπράξεων και χρεών της τέως Κοινότητας. Ενδιαφέροντα είναι επίσης τα έγγραφα της Επιτροπής Παιδικών Συσσιτίων Θεσσαλονίκης και της Εταιρείας Ηλεκτροφωτισμού Περιχώρων, με ρυθμίσεις για τη φύλαξη και χρέωση του ηλεκτρικού, του Σανατορίου στο Ασβεστοχώρι για πληρωμή νοσηλίων και της ΓΔΜ για χορήγηση βοηθημάτων σε άπορους δημότες και συσσιτίων στις χήρες και στα παιδιά. Με το τέλος του πολέμου και την έναρξη του εμφυλίου, στο πρωτόκολλο του 1945²¹ και στην αλληλογραφία του δήμου με τις δημόσιες αρχές: Νομαρχία και Δήμο Θεσσαλονίκης, Ε΄ Οικονομική Εφορία, Κεντρικό Νοσοκομείο και ΓΔΜ καταγράφονται κυρίως προσλήψεις και διορισμοί, αιτήσεις εγγραφής στα μητρώα, χορήγηση πιστοποιητικών για τα δημοτολόγια, αιτήσεις χρηματικών βοηθημάτων λόγω γήρατος και πιστοποιητικών ελληνικής ιθαγένειας, εγκρίσεις δαπανών για δημόσια έργα κ.λπ.

Τα επόμενα χρόνια ως σημαίνουσες αρχές στη δημοτική αλληλογραφία²² εντοπίζονται: το Νεκροταφείο του Δήμου, η Νομαρχία Θεσσαλονίκης, τα Υπουργεία Εσωτερικών και Μεταφορών, το Δημόσιο Ψυχιατρείο και το Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Απόρων Παίδων Μακεδονίας. Καταγράφονται ζητήματα δαπανών για νοσήλια απόρων, πρωτόκολλα κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος για φωτισμό των δημοτικών οδών, αιτήσεις για ανακαινίσεις κτηρίων-εκκλησιών που καταστράφηκαν λόγω βομβαρδισμών, προσκλήσεις κατάταξης εθελοντών οπλιτών, έργα σε εκκλησίες, έγγραφα των Ανακτόρων στην Αθήνα, χρηματοδοτήσεις και νοσήλια ψυχοπαθών και οικονομικά ανίσχυρων, διαγωνισμοί για κατασκευή 30 κρουνοστασίων (στοιχεία ιδιωτικής ύδρευσης) και πεζοδρομίων, καθώς και για χορήγηση ξυλείας για ναυπήγηση αλιευτικών σκαφών. Κατά το έτος 1949 παρατηρείται εισερχόμενη αλληλογραφία²³ από τη Νομαρχία που αφορά στη συνταξιοδότηση των θυμάτων του αγώνα κατά του συμμοριτισμού και τη συνδρομή του δήμου στο περιοδικό «Γενική Εθνική Επιθεώρηση». Το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας βεβαιώνει την κατοχή ραδιοφώνου από τον Δήμο Καλαμαριάς, ενώ πολλά είναι τα έγγραφα από στρατολογικά γραφεία: πιστοποιητικά στρατολογικής κατάστασης, θανάτου, απαλλαγής λόγω ψυχολογικών προβλημάτων και αναφορές εξαφανισθέντων. Το δε Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Απόρων Παίδων Μακεδονίας «ο Αριστοτέλης» αποστέλλει ευχαριστήρια επιστολή για τη συνδρομή του δήμου σε έρανο. Τέλος, αρκετά έγγραφα αφορούν στις δηλώσεις κατοίκων στα γενικά μητρώα, ενώ άλλα από το δημοτικό ιατρείο Καλαμαριάς εμπεριέχουν στατιστικές για τις ασθένειες της εποχής με τα προβλεπόμενα νοσήλια που έπρεπε να καταβληθούν.

21. Ό.π., φάκ. 5, «Πρωτόκολλο», 1945.

22. Ό.π., φάκ. 6, «Πρωτόκολλο», 1947.

23. Ό.π., φάκ. 7, «Πρωτόκολλο», 1949.

Στη συνέχεια, κατά το έτος 1950²⁴ η Νομαρχία Θεσσαλονίκης ενημερώνει σχετικά με τη σύνταξη και αναθεώρηση των εκλογικών καταλόγων. Έγγραφα του Υπουργείου Οικονομικών αναφέρονται στη χορήγηση αποζημιώσεων και συντάξεων στις οικογένειες των συλληφθέντων από τους Γερμανούς ή των αναπήρων πολέμου. Υπάρχει και αίτηση επιχορήγησης για την ανέγερση του σχολείου Ν. Βότση, ενώ η Εταιρεία Ηλεκτροφωτισμού Περιχώρων Θεσσαλονίκης ασχολείται με την τιμή του ηλεκτρικού ρεύματος. Παρατηρείται ότι ο δήμος συνεχίζει να αναλαμβάνει τα νοσήλια απόρων, ψυχασθενών και πληγέντων πολέμου, ενώ τον Οκτώβριο του 1950 αρκετά στρατιωτικά έγγραφα σχετίζονται με αναζητήσεις ανυπότακτων και προκηρύξεις διαγωνισμών για κατάταξη εθελοντών στον στρατό. Τα επόμενα έτη,²⁵ η Νομαρχία ασχολείται με την απονομή μεταλλίων πολέμου και η Διεύθυνση Δημοσίων Έργων της Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος (στο εξής: ΓΔΒΕ) εργάζεται στο ζήτημα των χρηματικών κονδυλίων και των αιτήσεων χρηματοδότησης για διάφορα δημόσια έργα. Υπάρχουν επίσης, ανακοινώσεις της αρχής «Σχεδίου Μάρσαλ» για έναρξη μαθημάτων γεωργικής μετεκπαίδευσης στον δήμο. Τέλος, η Χ.Α.Ν.Θ. ζητά τη συνδρομή του δήμου στο έργο ανέγερσης του οικημάτων της.

Κατόπιν, στην αλληλογραφία της μετεμφυλιακής περιόδου²⁶ διάφορα τεκμήρια αφορούν στην εκτέλεση κατασκευαστικών έργων: γυμναστήριο και επισκευή οδών. Πλήθος είναι οι αιτήσεις ιδιωτών για πιστοποιητικά προσφυγικής ιδιότητας, ενώ η Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας χορηγεί στεγαστικά δάνεια στους πρόσφυγες και το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Θεσσαλονίκης καταγράφει την εγκατάσταση προσφυγικών οικογενειών σε 72 νεόκτιστα οικήματα. Επίσης, το Υγειονομικό Κέντρο Θεσσαλονίκης ενημερώνει για τον αριθμό των παιδιών κάτω των 16 ετών που προσβλήθηκαν από φυματίωση οστών και αρθρώσεων, ο δε Σύνδεσμος Προσφύγων «Αγ. Νικόλαος» ζητά πίστωση για τοποθέτηση αντλίας στον συνοικισμό Καραμπουρνάκι. Τα κατασκευαστικά έργα συνεχίζονται και το 1954,²⁷ όταν σημειώνονται απαλλοτριώσεις εδαφών για κατασκευή δρόμων ή επισκευές-ανακαινίσεις οδών. Στο Πρωτόκολλο του 1958²⁸ από το Υπουργείο Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων αναφέρεται η μετατόπιση των προσφυγικών παραπηγημάτων στο Μικρό Έμβολο, ενώ το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας ασχολείται με κλήρωση οικοπέδων για τους πρόσφυγες δικαιούχους. Το 1960,²⁹ ενυπάρχει επίσης τεκμήριο περί υδροδότησης 1.200 λαϊκών κατοικιών προσφυγικής αποκατάστασης, ενώ οι κρατικές επιχορηγήσεις για διάφορες εργασίες (διαμόρφωση οδών και παραλιακών πάρκων) συνεχίζονται τα επόμενα χρόνια.

Στα μέσα της δεκαετίας του 1960 σηματοδοτείται αύξηση της ανοικοδόμησης και παρατηρείται³⁰ για ανέγερση οικοδομών από τους δημότες μία πληθώρα έκδοσης πιστοποιητικών. Παράλληλα, από τη Μεταπολίτευση και έπειτα, εντοπίζονται έγγραφα³¹ του Οργανισμού Απασχόλησης για την επαγγελματική αποκατάσταση ενήλικων ανέργων με ειδικότητες, όπως του ελαιοχρωματιστή, του συγκολλητή και του τεχνίτη μεταλλικών κατα-

24. *Ο.π.*, φάκ. 8, «Πρωτόκολλο», 1950.

25. *Ο.π.*, φάκ. 9, «Πρωτόκολλο», 1951.

26. *Ο.π.*, φάκ. 10, «Πρωτόκολλο», 1952.

27. *Ο.π.*, φάκ. 11, «Πρωτόκολλο», 1954.

28. *Ο.π.*, φάκ. 13, «Πρωτόκολλο», 1958.

29. *Ο.π.*, φάκ. 14, «Πρωτόκολλο», 1960.

30. *Ο.π.*, φάκ. 16, «Πρωτόκολλο», 1965.

σκευών. Στο τελευταίο Πρωτόκολλο³² της αρχαιακής συλλογής τίθεται πάλι το ζήτημα της υδροδότησης των κατοίκων του Δήμου και ενισχύονται οικονομικά τα αθλητικά σωματεία. Τέλος, εκεί διαγράφεται η εποχή όπου αρχίζει ο επαναπατρισμός από τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης.

Από τις επόμενες τεκμηριωμένες αρχαιακές ενότητες της ίδιας συλλογής, σημειώνονται τα εξής υπηρεσιακά δημοτικά βιβλία: 1) Βιβλίο δηλώσεων τελέσεως γάμων, 2) Ειδικό Πρωτόκολλο τακτοποίησης Δημοτολογίων, 3) Εννέα Πρωτόκολλα Ληξιαρχείου, 4) Βιβλίο επισιτισμού, 5) Βιβλίο οικογενειακών βιβλιαρίων γάμων, 6) Πρωτόκολλο Δημοτολογίου, 7) Πρωτόκολλο αιτήσεων Ληξιαρχείου, 8) Πρωτόκολλο εισερχομένων εγγράφων Δημοτικού Συμβουλίου, 9) Βιβλίο εσόδων και εξόδων και 10) Ευρετήριο εισερχομένων εγγράφων. Μεταξύ αυτών επισημαίνονται ως αξιόλογα τα ιστορικά στοιχεία που αφορούν στο Πρωτόκολλο Ληξιαρχείου της Κοινότητας Ρυσίου των ετών 1934-1942, με τις καταγραφές κυρίως αδειών γάμων, ατομικών δελτίων αποβιωσάντων, αποφάσεων υιοθεσιών, ληξιαρχικών πράξεων, καθώς και στο Βιβλίο επισιτισμού του Ληξιαρχείου με το ονοματεπώνυμο του θανόντος, τη χρονολογία θανάτου, τη διεύθυνση κατοικίας, τον αριθμό δελτίων άρτου και τροφίμων και τέλος, τα στοιχεία του αρτοποιού κατά τη γερμανική Κατοχή (1943-1944).

Στη συνέχεια, σημαντικά αρχαιακά τεκμήρια, διάσπαρτα λυτά έγγραφα, βρίθουν στοιχείων και πληροφοριών που αναδεικνύουν τον τρόπο διαμόρφωσης και εξέλιξης του Δήμου Καλαμαριάς στην πάροδο του ιστορικού χρόνου, τις μεταπολεμικές δεκαετίες.

Αξιοσημείωτες είναι οι πληροφορίες που δίνονται για την αναγκαιότητα σύστασης και διορισμού μιας Επιτροπής Υγείας και Καθαριότητας για την επίλυση σχετικών τοπικών ζητημάτων. Η πρόταση του Δημοτικού Συμβουλίου εγκρίθηκε, όπως και ο διορισμός μελών Πρωτοβάθμιας Επιτροπής για τη σύνταξη του απαραίτητου κτηματολογίου (1954-1955).³³ Από το 1952 έως το 1964, επισημαίνονται διάφορα έγγραφα³⁴ που αναφέρονται στην ανακήρυξη επίτιμων δημοτών. Σύμφωνα με αυτά, απονεμήθηκε στον Δήμαρχο Καλαμαριάς, Σταύρο Καρατζά, το παράσημο του Χρυσού Σταυρού του Βασιλικού Τάγματος του Φοίνικα. Επιπλέον, ο Αμερικανός πολίτης Τζον Τόμας, εκπρόσωπος της Ένωσης Χριστιανικών Εκκλησιών Αμερικής στη Θεσσαλονίκη, ανακηρύχτηκε επίτιμος δημότης Καλαμαριάς, διότι ανέπτυξε εξαιρετική φιλανθρωπική δράση, με την ενίσχυση του Παιδικού Σταθμού Καλαμαριάς και την παραχώρηση εφοδίων και ειδών ιματισμού.

Η δραστήρια συμμετοχή του Δήμου σε διοργανώσεις εράνων και συσσιτίων³⁵ αποδεικνύεται από μια συλλογή επιστολών (1967-1968) του Δημοτικού Βρεφοκομείου «Ο Άγιος Στυλιανός». Εν όψει διενέργειας εράνου για ανέγερση οικήματος, είχε ζητηθεί η ενεργή συμπαράσταση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης Καλαμαριάς. Η Μακεδονική Εκπαιδευτική Εταιρεία Θεσσαλονίκης έστειλε ευχαριστήρια επιστολή προς τον Δήμαρχο για τη συνδρομή του στον έρανο που συνετέλεσε στη διατήρηση των νυχτερινών σχολείων και στην προώθηση των ερανικών συνεργειών. Δεν απουσιάζει και η συνδρομή του Δήμου στον έρανο υπέρ του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού, για την επιτέλεση ανθρωπιστικού έργου. Τα άτομα που συμμετέχουν στη διεξαγωγή του είναι καθορισμένοι ιερείς, εκπαιδευτικοί

31. Ό.π., φάκ. 18-19, «Πρωτόκολλο», 1975-1976.

32. Ό.π., φάκ. 20, «Πρωτόκολλο», 1978.

33. Ό.π., φάκ. 44, «Φάκελος με έγγραφα του Δημοτικού Συμβουλίου αναφορικά με τη συγκρότηση ειδικών επιτροπών», 1954-1955.

34. Ό.π., φάκ. 45, «Φάκελος ανακήρυξης επίτιμων δημοτών», 1952-1964.

35. Ό.π., φάκ. 48, «Φάκελος αναφορικά με συσσίτια, εράνουσ κλπ», 1967-1968.

λειτουργοί, εκπρόσωποι των Αστυνομικών Αρχών και ευυπόληπτοι πολίτες. Ενυπάρχει και αναφορά στην κατάθεση προϊόντων εράνου υπέρ οικοτροφείων και ορφανοτροφείων, με το εισπραχθέν ποσό να ανέρχεται στις 6.910 δρχ. Επίσης, έρανος πραγματοποιήθηκε για το Εθνικό Ίδρυμα Προστασίας Απόρων Παίδων Μακεδονίας, «Ο Αριστοτέλης», την Ελληνική Αντικαρκινική Εταιρεία και τον Σύνδεσμο «Οι φίλοι του στρατού», υπέρ των απόρων οικογενειών των στρατιωτών.

Στα έγγραφα της Κοινότητας Ρυσίου³⁶ κατά βάση εμπεριέχονται αιτήσεις υιοθεσιών από το 1935 έως το 1942, αιτήσεις καταχωρήσεων «έκθετων» βρεφών και ένα έγγραφο δήλωσης θανάτου ιερέως. Ένα μεγάλο μέρος των αιτήσεων υιοθεσιών και των δηλώσεων γάμων και γεννήσεων αφορούν σε οικογένειες προσφύγων, οι οποίοι πλέον έχουν εγκατασταθεί στον οικισμό Νέο Κουρί που ανήκει στην Κοινότητα Ρυσίου.

Στην αλληλογραφία του Δήμου με τα Υπουργεία εν γένει (1967-1968):³⁷ Οικονομικών, Κοινωνικής Πρόνοιας και Εσωτερικών αξίζει να σημειωθούν τα σημεία σχετικά με την ανέγερση του Γ΄ Νηπιαγωγείου από τον Οργανισμό Σχολικών Κτηρίων στη Ν. Κρήνη και την εκποίηση δημοτικών και κοινοτικών οικοπέδων απευθείας και χωρίς δημοπρασία σε άστεγους, άπορους δημότες για την στεγαστική αποκατάστασή τους. Στα αρχειακά τεκμήρια του έτους 1968 επισημαίνεται ότι ο πληθυσμός του Δήμου Καλαμαριάς, βάσει της τελευταίας γενικής απογραφής του, ανερχόταν στους 25.265 κατοίκους, όμως ο πραγματικός πληθυσμός εκείνη την περίοδο ήταν διπλάσιος, περίπου 50.000 κάτοικοι. Το συγκεκριμένο έγγραφο³⁸ αφορά στον τρόπο κατανομής της ετήσιας κρατικής χρηματικής επιχορήγησης για την τακτική οικονομική ενίσχυση των δήμων και των κοινοτήτων. Στη συνέχεια της διερεύνησης του αρχείου, παρουσιάζεται επιτακτικότερη η ανάγκη των δημοτών για σύσταση Οικονομικής Εφορίας και Δημόσιου Ταμείου στην Καλαμαριά. Στο δε ζήτημα της διεκδίκησης κρατικών επιχορηγήσεων ο Δήμος Καλαμαριάς προβάλλει τη ραγδαία πληθυσμιακή του αύξηση, με αποτέλεσμα να είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος δήμος στον νομό, μετά τον Δήμο Θεσσαλονίκης, ενώ υπολείπεται σε έκταση 15%.³⁹ Επιπλέον, χαρακτηρίζεται ως τουριστικός και επειδή ο Δήμος Καλαμαριάς είναι ένας πολυάριθμος οικισμός, με τουριστική αποστολή, αυτόματα δημιουργούνται μεγαλύτερες υποχρεώσεις στην υλοποίηση δημοτικών έργων (π.χ. οδικό δίκτυο). Στο ίδιο έγγραφο επισημαίνεται η δυσχερής οικονομική κατάστασή του, η οποία όμως είναι παροδική. Τέλος, υπογραμμίζεται ότι τα κενά και οι ελλείψεις στον δημοσιοοικονομικό τομέα του Δήμου επρόκειτο να καλυφθούν από τις οφειλόμενες εισπράξεις δημοτικών φόρων, ώστε να αντιμετωπιστούν οι δαπάνες των δημοτικών έργων.

Την ίδια χρονική περίοδο (1967-1968) οι δημότες απασχολούνται με τη διεκπεραίωση των αιτήσεων που υποβάλλουν για χορήγηση πολεμικών συντάξεων, ενώ πολλές έχουν απορριφθεί, σύμφωνα με το Υπουργείο Οικονομικών.⁴⁰

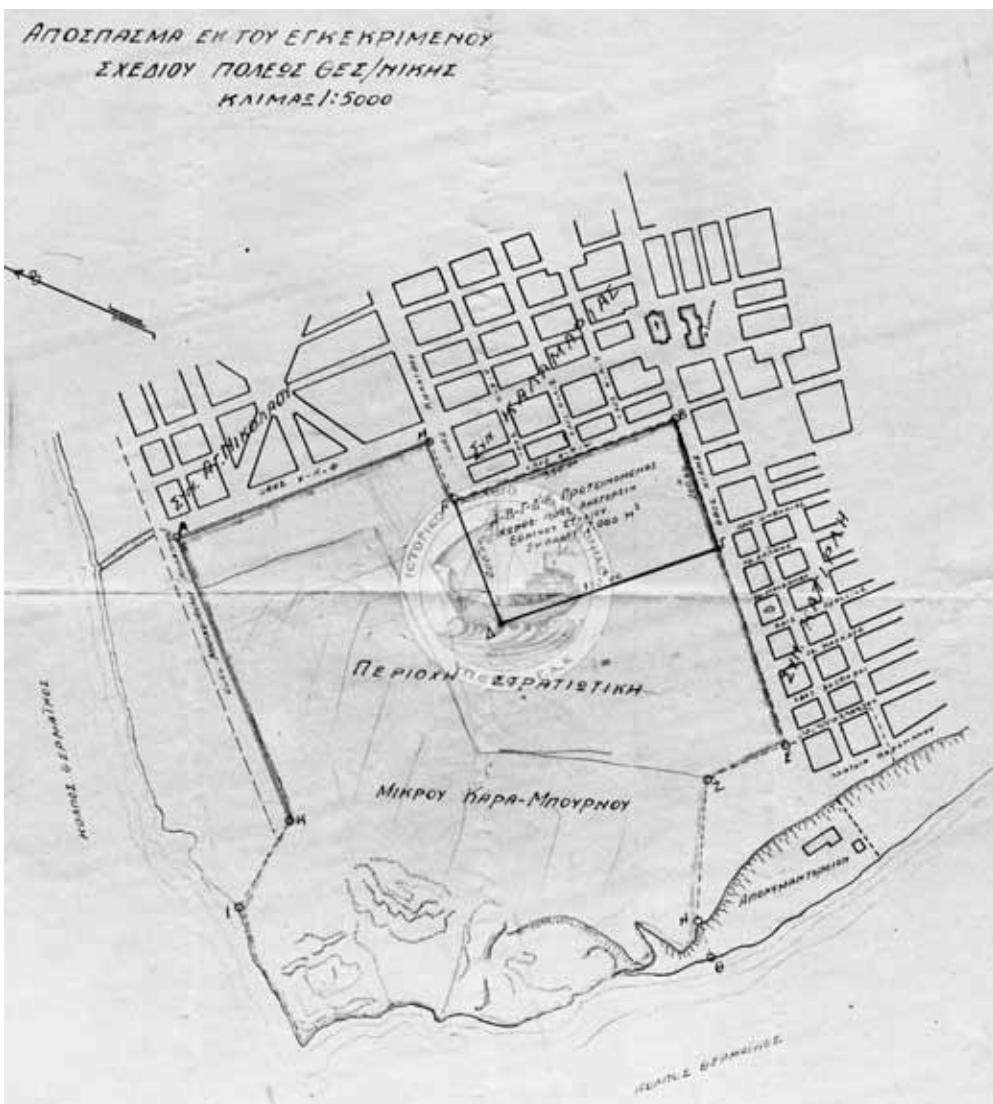
36. *Ο.π.*, φάκ. 49, «Φάκελος με λυτά έγγραφα της Κοινότητας Ρυσίου. Πρόκειται κυρίως για έγγραφα υιοθεσιών (αιτήσεις, εγκρίσεις, καταχωρήσεις), έγγραφα που αφορούν εγκαταλελειμμένα βρέφη και σχετικά με την καταχώρηση αυτών (πράξεων γεννήσεων) και κάποιες δηλώσεις γάμων και θανάτων», 1935-1942.

37. *Ο.π.*, φάκ. 50, «Φάκελος αλληλογραφίας των υπουργείων (υπουργεία εν γένει). Η αλληλογραφία προέρχεται από τα υπουργεία Οικονομικών, Κοινωνικής Πρόνοιας, Εσωτερικών», 1967-1968.

38. Στο ίδιο, το έγγραφο υπ' αριθ. πρωτ. 16962/28 Φεβρουαρίου 1968 του Τμήματος Οικονομικής Διευθύνσεως της Διεύθυνσης Τοπικής Αυτοδιοίκησης του Υπουργείου Εσωτερικών προς τον Δήμο Καλαμαριάς, με θέμα: «Περί του πληθυσμού του λαμβανομένου υπ' όψιν δια της κατανομής του ν.δ.4260/62».

39. Στο ίδιο, το έγγραφο υπ' αριθ. πρωτ. 2957/5 Ιουνίου 1968 του Δήμου Καλαμαριάς προς το Τμήμα Οικονομικής Διευθύνσεως της Διεύθυνσης Τοπικής Αυτοδιοίκησης του Υπουργείου Εσωτερικών, με θέμα: «Περί χορηγήσεως προκαταβολής δρχ. 1.000.000».

40. *Ο.π.*, φάκ. 51, «Φάκελος με έγγραφα της Γενικής Διεύθυνσης Δημόσιου Λογιστικού (συντάξεις εν γένει) του Δήμου Καλαμαριάς», 1967-1968.

Απόσπασμα από το εγκεκριμένο Σχέδιο Πόλεως Θεσσαλονίκης που εικονίζει τμήμα του συνοικισμού Καλαμαριάς με την προτεινόμενη χωροθέτηση του αθλητικού γηπέδου. ΓΑΚ-ΙΑΜ / Αρχείο του Δήμου Καλαμαριάς/832/ΔΗΜ020.01/φάκ. 62, έγγραφα των ετών 1945-1955.

Επίσης, ενδιαφέρουσες είναι οι αναφορές για την κατάσταση της δημόσιας και δημοτικής υγείας.⁴¹ Ο τομέας αυτός περιγράφεται στην Υγειονομική Έκθεση του 1967 με καταγραφές των αιτιών θανάτου και των γεννήσεων για τη συμπλήρωση των δημογραφικών στοιχείων του 1967. Αναφέρονται ο συνολικός πληθυσμός του Δήμου (25.165), οι θάνατοι (207), τα μωρά που έχουν γεννηθεί και είναι ζωντανά (26), καθώς και οι θάνατοι βρεφών από 0-1 έτους (7). Σε τούτα τα στοιχεία, στο χώρο της υγείας των δημοτών, ας προστεθεί και η κατάσταση των χορηγούμενων φαρμάκων σε άπορους ασθενείς, ενώ ο φαρμακευτικός σύλλογος ζητά από τον Δήμο την καταβολή του αντίστοιχου ποσού της αξίας των φαρμάκων. Επίσης, στις μηνιαίες υγειονομικές εκθέσεις του 1968 συμπεριλαμβάνονται οι αιτίες θανάτου. Σε κατάσταση για την «κίνηση του Δημοτικού Ιατρείου», το έτος 1967, σημειώνονται ο αριθμός των ασθενών που εξετάστηκαν, οι δαπάνες λειτουργίας του ιδρύματος και το κόστος των γιατρών, των φαρμάκων, του ενοικίου, του φωτισμού και της θέρμανσης. Ενδιαφέρουσα είναι και η έκθεση των ιατρικών εξετάσεων που πραγματοποιήθηκαν σε άπορους ασθενείς και η στατιστική νοσολογική κατάσταση του Δημοτικού Ιατρείου, με τις πρόσθετες αναφορές του δημοτικού ιατρού Καλαμαριάς. Στις μηνιαίες εκθέσεις των άπορων ασθενών, καταγράφονται τα νοσήματα και ο αριθμός των εξετασθέντων. Την ίδια εποχή αποφασίζεται η καταβολή εισφοράς ποσού 30.000 δρχ. για το πρόγραμμα καταπολέμησης των κουνουπιών και άλλων εντόμων που ήταν επιβλαβή για τη δημόσια υγεία στη Θεσσαλονίκη και στις γύρω περιοχές: Λαγκαδά, Περαιά, Ν. Επιβάτες, Αγ. Τριάδα. Στα τεκμήρια περιλαμβάνεται επίσης το σχετικό απόσπασμα του 1967 περί ψήφισης Κανονισμού Λειτουργίας Δημοτικού Ιατρείου και παροχής φαρμάκων σε άπορους δημότες (παροχή ιατρικής περίθαλψης, χορήγηση φαρμάκων και συνταγογράφηση). Ενημερωτική για την κατάσταση της δημόσιας υγείας και την προστασία της είναι η επιστολή του Συλλόγου Εργατοϋπαλλήλων του οικισμού Ν. Κρήνης «Αγ. Ιωάννης» προς το Υγειονομικό Κέντρο Θεσσαλονίκης. Σ' αυτήν εκφράζεται ο φόβος μετάδοσης ασθενειών από ιδιωτικές επιχειρήσεις που λειτουργούν κοντά στον οικισμό. Επιπρόσθετα, οι κατοικίες του Δήμου αντιμετωπίζουν μία πληθώρα υγειονομικών προβλημάτων, λόγω διαρροών του αποχετευτικού συστήματος.

Προσπάθειες βελτίωσης της τοπικής υδροδότησης καταβάλλονται τα έτη 1959-1961,⁴² όταν το Υπουργείο Γεωργίας αποφάσισε την υλοποίηση γεώτρησης με το όνομα «Άγιος Νικόλαος» για τις ανάγκες ύδρευσης των κατοίκων. Ο προϋπολογισμός του έργου ανερχόταν στις 15.458 δρχ. βάσει της σύμβασης μεταξύ του Δήμου και της Αγροτικής Τράπεζας Ελλάδος. Στο έργο της γεώτρησης στον Αγ. Νικόλαο Καλαμαριάς ας σημειωθεί ότι τα προμηθευόμενα προϊόντα αγοράστηκαν με συνδρομή του δημοσίου και της αμερικανικής βοήθειας.

Ιστορικές πληροφορίες προκύπτουν για έναν ακόμη συνοικισμό της Καλαμαριάς, τον Φοίνικα, στη δεκαετία του 1960.⁴³ Εντοπίζεται στα τεκμήρια⁴⁴ των ετών 1963-1969 το ζήτημα της αναγνώρισης του συνοικισμού Φοίνικα, ως ξεχωριστού δήμου. Ο

41. Ό.π., φάκ. 54, «Φάκελος Υγιεινής», 1967-1968.

42. Ό.π., φάκ. 57, «Φάκελος αλληλογραφίας γεώτρησης στη θέση Αγ. Νικολάου περιοχή Μ. Εμβόλου», 1959-1961.

43. Ό.π., φάκ. 58, «Φάκελος οικισμού Φοίνικα», 1963-1969.

44. Στο ίδιο, το έγγραφο υπ' αριθ. πρωτ. 4140/5 Αυγούστου 1968 του Δήμου Καλαμαριάς προς τη Διεύθυνση Τοπικής Αυτοδιοίκησης της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης, με θέμα: «Περί μη αναγνώρισεως Συνοικισμού Φοίνικος ως Δήμου».

τότε Δήμαρχος Καλαμαριάς απευθυνόμενος στη Νομαρχία Θεσσαλονίκης διατυπώνει τις ενστάσεις του επί του ζητήματος, αναφέροντας ότι όχι μόνο ο συνοικισμός δεν διαθέτει νομοτυπικά την προϋπόθεση συγκέντρωσης πληθυσμού πάνω από 10.000 δημότες, αλλά επιπλέον δεν υφίστανται οι «απαραίτητα τεχνικά και οικονομικά δυνατότητες» για τη δημιουργία «ιδίου δήμου». Επιπρόσθετα, η ίδρυση του νέου δήμου, σύμφωνα με τον Δήμαρχο Καλαμαριάς, θα δημιουργούσε οικονομικές υποχρεώσεις, χωρίς την ανάλογη οικονομική δεινότητα για την αντιμετώπισή τους. Στη συνέχεια της αλληλογραφίας,⁴⁵ ο ίδιος επιζητεί την παραχώρηση του γηπέδου της συνοικίας του Φοίνικα για τις ανάγκες της αθλούμενης νεολαίας του δήμου. Επί του ζητήματος, ο Δήμαρχος επισμαίνει την ίδρυση πολλών αθλητικών συλλόγων στην περιοχή, που έχουν ανάγκη ένα Δημοτικό Στάδιο για τους ποδοσφαιρικούς και αθλητικούς αγώνες, ώστε «να ιδώμεν τους νέους του Δήμου ημών υγιείς εις το σώμα και την ψυχήν». Το σχετικό δε έγγραφο κοινοποιείται στον Αθλητικό Μορφωτικό Ποδοσφαιρικό Σύλλογο «Ομόνοια» του οικισμού Αγ. Ιωάννη Νέας Κρήνης.

Την ίδια εποχή προβλήματα δημόσιας υγιεινής παρουσιάζονται λόγω των λυμάτων στον συνοικισμό Βότση, καθώς αυτά εξέρχονται από τις εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού των αποχετεύσεων. Παράλληλα, ζητείται να απαγορευτεί η χρήση της θάλασσας για λουόμενους και αλιεία, ενώ ο Δήμος συνεχίζει την υλοποίηση έργων, όπως εγκατάσταση πρασίνου, κατασκευής δρομίσκων και παιδικής χαράς στους οικισμούς Βότση και Φοίνικα, ενώ θέτει σε λειτουργία σταθμό βιολογικού καθαρισμού λυμάτων στον Φοίνικα. Επίσης, δηλώνεται η ανάγκη για εύρεση, προετοιμασία και εκπαίδευση προσωπικού για τη λειτουργία των εγκαταστάσεων. Στον Φοίνικα, το 1967, ενδιαφέρον τουριστικής εκμετάλλευσης παρουσιάζει το δασύλλιο για την εξυπηρέτηση των τουριστών και του κοινού, με σκοπό την τουριστική αξιοποίηση της περιοχής.

Στην καταγραφή των βασικών αναγκών του Δήμου Καλαμαριάς την ίδια χρονική περίοδο παρατίθεται μία σειρά πληροφοριών.⁴⁶ Αρχικά, παρατηρούνται οι συνεχείς αναφορές της δημοτικής διοίκησης στο ύψος της κρατικής επιχορήγησης, που βασίζεται σε πεπερασμένα στατιστικά πληθυσμιακά στοιχεία, αυτά της απογραφής του 1961. Στη συνέχεια, αναπτύσσεται το δημοτικό ενδιαφέρον για την παραχώρηση και εκμετάλλευση της πλαζ στην Καλαμαριά, ως έργο κοινής ωφέλειας. Επίσης, είναι ενδιαφέρουσα η παρουσίαση της κατάστασης του δημοτικού οδικού δικτύου, όπου από τα 100 χλμ. μόνο τα 20 χλμ. είναι ασφαλοστρωμένα, ενώ επισημαίνεται ότι είναι αναγκαία και αποτελεί προτεραιότητα η κατασκευή βασικών οδών. Για την περιοχή στο Μικρό Έμβολο, εντοπίζεται ιδιαίτερο αίτημα για κρατική παρέμβαση με σκοπό τον τερματισμό της συνεχούς ανέγερσης πολυκατοικιών για αξιωματικούς, διότι καταλαμβάνεται η μόνη περιοχή που είναι κατάλληλη για την επέκταση του ελάχιστου πρασίνου. Τέλος στην παραλία της Αρετσούς καταγράφεται η βούληση για την απαγόρευση της ανοικοδόμησης, διότι η περιοχή αποτελεί παραλιακή ψυχαγωγική ζώνη. Εξάλλου, ο λόγος που ο Δήμος έχει χαρακτηριστεί ως «τουριστικός» είναι ακριβώς εξαιτίας αυτής της παραλιακής ζώνης. Διασώζεται επίσης, το σχετικό Πρωτόκολλο Παράδοσης - Παραλαβής⁴⁷ φυτικών ειδών για το έργο «εγκατάστασης πρασίνου-

45. Ό.π., φάκ. 58, το έγγραφο υπ' αριθ. πρωτ. 3677/1 Ιουλίου 1968 του Δήμου Καλαμαριάς προς το Κέντρο Κοινωνικής Πρόνοιας Θεσσαλονίκης, με θέμα: «Παραχώρησης γηπέδου Συνοικίας Φοίνικος εις Δήμον Καλαμαριάς».

46. Στο ίδιο, το έγγραφο του Δήμου Καλαμαριάς στις 20 Νοεμβρίου 1965, με θέμα: «Σημείωμα Αναγκών Δήμου Καλαμαριάς».

47. Στο ίδιο, το έγγραφο της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης/Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών Νομού Θεσσαλονίκης στις 30 Οκτωβρίου 1965 με θέμα: «Πρωτόκολλο Παραλαβής και Παραδόσεως φυτικών ειδών».

κατασκευής δρομίσκων» το 1965 μαζί με τον πίνακα πρασίνου κατά είδος και την ποσότητα ανά οικοδομικό τετράγωνο του οικισμού Βότση. Στο εν λόγω έργο αναφέρεται ότι ο οικισμός Βότση αποτελείται από 18 οικοδομικά τετράγωνα, όπου χρησιμοποιήθηκαν τότε συνολικά 4.252 τεμάχια δέντρων και φυτών.

Σε ιδιαίτερους αρχειακούς φακέλους αξιοσημείωτα είναι τα στοιχεία που αναδύονται και καθορίζουν τον νεοϊδρυθέντα Δήμο Καλαμαριάς το 1943.⁴⁸ Την εποχή εκείνη συμπεριλήφθηκαν η τέως Κοινότητα Ρυσίου και κάποιοι συνοικισμοί που αποσπάστηκαν από τον Δήμο Θεσσαλονίκης. Η τέως Κοινότητα Ρυσίου συμπεριλάμβανε τους συνοικισμούς Κουρί, Κατιρλί, Δέρκων, Ρυσίου, Ν. Κρήνης και Κτηνοτρόφων. Οι αποσπασθέντες συνοικισμοί από τον Δήμο Θεσσαλονίκης ήταν: Καλαμαριά, Μικρό Καραμπουρνού, Αλλατίνη, Αγ. Νικόλαος, Δημοσιογράφων, Βυζάντιο, Τέκτων, Τροχοδρομικών και Βότση. Ο πληθυσμός υπολογιζόταν πάνω από 20 χιλιάδες, επρόκειτο για οικογένειες εργατών και γι' αυτό το λόγο αποκαλούνταν «Εργατούπολις». Μετά την Κατοχή οι μεγάλες ανάγκες και τα προβλήματα του δήμου έγιναν ορατά, ενώ οι δημοτικές αρχές περιόρισαν τη δράση τους στα πλαίσια των οικονομικών δυνατοτήτων τους.

Τότε ο δήμος προσπάθησε να επιλύσει τα παρακάτω καίρια ζητήματά του. Στον τομέα της οδοποιίας πραγματοποιήθηκε η συντήρηση και ασφαλιτόστρωση οδών (Αλλατίνη, Μεταμορφώσεως και Βασιλέως Γεωργίου), η κατασκευή διαβάσεων και μόνιμων γεφυρώσεων μέσω των οποίων αποκαταστάθηκε η συγκοινωνία μεγάλων τμημάτων της δημοτικής περιοχής και τέλος, υλοποιήθηκαν τα έργα κατασκευής λιθόστρωτων πεζοδρομίων και διαβάσεων.

Στα αποχετευτικά έργα επισημαίνεται ότι η παντελής έλλειψη αποχετευτικού δικτύου είχε δημιουργήσει σοβαρό πρόβλημα. Με την επίμονη επέμβαση του δημάρχου κατασκευάστηκε κεντρικός αγωγός υπονόμων, ενώ παράλληλα ολοκληρώθηκαν τα αποχετευτικά έργα όμβριων υδάτων και έγιναν ενέργειες για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της δημόσιας υγιεινής.

Η υδροδότηση της περιοχής αποτελούσε σημαντικό ζήτημα. Μέχρι τότε πηγή ύδρευσης ήταν το αντλιοστάσιο της Κοινότητας Ρυσίου, το υδραγωγείο Χαριλάου, ενώ μικρό τμήμα του συνοικισμού Αλλατίνη υδροδοτούνταν από τον Οργανισμό Ύδρευσης Θεσσαλονίκης. Έγινε προσπάθεια να βελτιωθεί η υδροδότηση, καθώς το δίκτυο ήταν παλιό, ανεπαρκές και ελαττωματικό. Τοποθετήθηκαν κρηνοστάτες στα κυριότερα σημεία των συνοικισμών για διοχέτευση περισσότερου νερού. Σχετικά με το ζήτημα του ηλεκτροφωτισμού, προστέθηκαν νέες γεννήτριες αποσκοπώντας στη βελτίωση του φωτισμού των οδών. Ο δήμος αρκέστηκε στην υπάρχουσα χορήγηση ρεύματος από την Εταιρεία Ηλεκτροφωτισμού.

Μετά την Κατοχή, το 1945, αναφέρονται τα προβλήματα της υδροδότησης του δήμου στη Γενική Διοίκηση Κεντρικής Μακεδονίας. Συγκεκριμένα μετά τη συγχώνευση με την Κοινότητα Ρυσίου ο δήμος είχε αναλάβει τα δικαιώματα του αντλιοστασίου της Κοινότητας για την υδροδότηση ολόκληρης της περιοχής. Όμως, στην περίοδο της Κατοχής (Αύγουστος 1942), οι Γερμανοί κατέλαβαν το αντλιοστάσιο με το πρόσχημα της καλύτερης υδροδότησης, ενώ στην πραγματικότητα ήθελαν να το εκμεταλλευτούν, στερώντας από τους κατοίκους τον μοναδικό πόρο νερού και δίνοντάς το στον Οργανισμό Ύδρευσης. Προέκυψε λοιπόν πρόβλημα λειψυδρίας και ο Οργανισμός Ύδρευσης δεν προέβη στη λύση του. Η κατάσταση έγινε αφόρητη διότι το αντλιοστάσιο

48. Ό.π., φάκ. 59, «Φάκελος με δημοτικά έγγραφα του νεοϊδρυθέντος Δήμου Καλαμαριάς», 1945-1947.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΔΗΜΟΣ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ

ΑΝΟΤΙΚΟΝ ΙΑΤΡΕΙΟΝ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ

Επιδεικτική μηνός... 7 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1968

α/α	Νοσήματα	Προσελ. ασθενείς
1.	Αμυγδαλίτις χρόνια κρυκτική κιάδης	14
2.	Αμυγδαλίτις οξεία	19
3.	Αναφυλαξία	6
4.	Αναίμια	2
5.	Άτονία	10
6.	Βρογχίτις οξεία	17
7.	Βρογχίτις χρόνια	28
8.	Γρίπη	45
9.	Γαστρίτις	5
10.	Δερματίτις	10
11.	Δυσκοιλιότης	5
12.	Διαρροϊκόν σύνδρομον	10
13.	Εκληφία	2
14.	Έλκος στομάχου	3
15.	Έντερικη παράσιτα	4
16.	Ήπατική ανεπάρκεια χρόνια	1
17.	Ήπατίτις	7
18.	Κακίτις	4
19.	Καρδιακή ανεπάρκεια χρόνια	10
20.	Κεφαλαλγία	5
21.	Ίσχυαλγία	2
22.	Νευροφυσικαί διαταραχαί	20
23.	Νεφρίτις οξεία	3
24.	Νεφρίτις χρόνια	3
25.	Νέκρωσις καρδίας	2
26.	Όφθαλμική κιάθσις	10
27.	Όσφυαλγία	19
28.	Ρευματισμοί χρόνιοι	15
29.	Νευρωσις στομάχου	2
30.	Σκωληκοειδίτις	2
31.	Φυματίσις	1
32.	Υπέρτασις	400
33.	Ωτίτις	8
34.	Τραυματά	12
35.	Στηθάγγη	2
36.	Γυναικομαθευτικά	16
	Εν Καλαμαριή τῆ 21/2/68	698
	Ο Δημοτικός Ιατρός	

Στατιστική του Ιανουαρίου 1968 του Δημοτικού Ιατρείου Καλαμαριάς με τα νοσήματα των ασθενών, σύμφωνα με τις διαγνώσεις των γιατρών. ΓΑΚ-ΙΑΜ / Αρχείο Δήμου Καλαμαριάς/832/ΔΗΜ020.01/φάκ. 54.

αποτελούσε τη μόνη πηγή νερού για τον δήμο και πλέον οι κάτοικοι πλήττονταν από λειψυδρία, ιδιαίτερα σε περιόδους καύσωνα. Διαμέσου της διοικητικής αλληλογραφίας γίνεται αντιληπτό το μέγεθος του προβλήματος, καθώς και το ζωτικό αίτημα της παράδοσης του αντλιοστασίου στον δήμο.

Από την ίδρυση του δήμου το ζήτημα της καθαριότητας αντιμετωπίστηκε με σθένος και θέληση. Μεταξύ άλλων, αποφασίστηκε για τον τομέα της υγείας και κοινωνικής πρόνοιας να υπάρχει σε άπορους δημότες δωρεάν παροχή ιατρικο-φαρμακευτικής, νοσοκομειακής και μαιευτικής περίθαλψης, με λειτουργία του Δημοτικού Ιατρείου και Φαρμακείου. Επίσης, ο Δήμος μερίμνησε για την παιδεία και τον πολιτισμό. Ανέλαβε σημαντικές πολιτιστικές δράσεις και επιχορηγήσεις στην εκπαίδευση, με παράλληλη ενίσχυση του αθλητισμού και του προσκοπισμού.

Επιπρόσθετα, η Τοπική Αυτοδιοίκηση ασχολήθηκε για τις συνθήκες ομαλής διαβίωσης των δημοτών. Προέβη σε έργα βελτίωσης της παραλιακής περιοχής της Αρετσούς, με απαλλοτριώσεις και μετατροπή της σε κέντρο παραθεριστών και λουομένων, στην ασφαλτόστρωση οδών (ολοκλήρωση της οδού μέχρι την Ν. Κρήνη), στην κατασκευή πεζοδρομίων της μεγάλης οδού Πόντου και στην ανέγερση οστεοφυλακίου στο Δημοτικό Νεκροταφείο, όπως και Δημοτικού Μεγάρου. Η εκτέλεση και ολοκλήρωση των έργων προβλεπόταν μέχρι τα μέσα του 1950-1951. Τέλος, λόγω του ότι ο δήμος δεν διέθετε μητρώα αρρένων και δημοτολόγιο αμφοτέρων φύλων, αποφασίστηκε η απογραφή και σύνταξη Γενικού Μητρώου Δημοτών, ως έργο απαραίτητο για τις διεκδικούμενες πιστώσεις στον προϋπολογισμό.

Σε ιδιαίτερη αναφορά,⁴⁹ το 1946, ο Αναμορφωτικός Σύλλογος Καλαμαριάς «ο Απόλλων» (σωματείο του 1926) και το αθλητικό, μουσικό και καλλιτεχνικό τμήμα του επισημαίνουν την έλλειψη δημοτικού σταδίου ως ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη του αθλητισμού. Εντούτοις και παρά τις δυσχέρειες, η αθλητική και ποδοσφαιρική ομάδα του συλλόγου κατάφερε να συγκαταλεχθεί στην Α΄ κατηγορία στο Πανελλήνιο πρωτάθλημα. Επιπλέον, ο ίδιος σύλλογος με την υποστήριξη ανάλογων τοπικών σωματείων, καθώς και του φίλαθλου κοινού του Δήμου αιτήθηκε την απαλλοτρίωση του οικοπέδου εντός του ιππικού για την κατασκευή σταδίου με σκοπό την εξύψωση του δημοτικού αθλητισμού.

Όσον αφορά στο κοινωνικό πρόσωπο και στις οικονομικές δυσκολίες του δήμου το χρονικό διάστημα 1957-1959,⁵⁰ σημειώνεται το έγγραφο η λειτουργία συσσιτίου για τα άπορα παιδιά της περιοχής από το Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντίληψης. Μάλιστα, ο δήμος αρχικά είχε αναλάβει την πληρωμή του ενοικίου του κτηρίου, όπου εγκαταστάθηκε η εστία του συσσιτίου (1.000 δρχ. μηνιαίως). Τρία χρόνια αργότερα, ο Δήμος Καλαμαριάς αδυνατεί να καταβάλει τα ενοικιοστάσια της εστίας συσσιτίου του Πατριωτικού Ίδρυματος, διότι είχε «περιέλθει εις οικονομικόν αδιέξοδον». Στο αρχαιακό υλικό, περιλαμβάνεται και το μισθωτήριο με τους ακριβείς όρους της ενοικίασης.

Στη συνέχεια, αρχαιακά τεκμήρια του έτους 1946⁵¹ μας γνωστοποιούν τη χρήση υπο-

49. Ό.π., φάκ. 59, το έγγραφο υπ' αριθ. πρωτ. 180/10 Δεκεμβρίου 1946, από τον Αναμορφωτικό Σύλλογο Καλαμαριάς, «ο Απόλλων» προς τον Δήμαρχο Καλαμαριάς.

50. Ό.π., φάκ. 60, «Φάκελος μίσθωσης αίθουσας για στέγαση και λειτουργία Εστίας παιδικών συσσιτίων, ΠΙΚΠΑ Δήμου Καλαμαριάς», 1957-1959, έγγραφο υπ' αριθ. πρωτ. 4221/2 Νοεμβρίου 1959, του Δήμου Καλαμαριάς προς το Πατριωτικό Ίδρυμα Κοινωνικής Πρόνοιας και Αντιλήψεως.

51. Ό.π., φάκ. 62, «Φάκελος σχετικά με το Δημαρχιακό κατάστημα, τα δημοτικά κτήματα, ενοικιάσεις κλπ», 1946.

ζυγίων και κάρων υπηρεσίας για τη λειτουργία της Δημοτικής Καθαριότητας. Επίσης, το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων, απευθυνόμενο στον Δήμαρχο Καλαμαριάς (1946) καταγράφει την ανυπαρξία οικήματος για την ομάδα Ναυτοπροσκόπων, που φιλοξενείται σε οίκημα για συγκεκριμένη χρονική περίοδο, ενώ ζητείται η άμεση στέγαση αυτών που τη θερινή περίοδο προσφέρουν σημαντική βοήθεια στις Λιμενικές Αρχές. Επιπλέον, διασώζεται το χωροταξικό σχέδιο με σημείωση του προτεινόμενου χώρου για ανέγερση Εθνικού Σταδίου, εμβαδού 7.000 τμ. Ας σημειωθεί τέλος, η αναφορά στο κλείσιμο των οικονομικών βιβλίων της Κοινότητας Ρυσίου με τη μεταφορά του χρηματικού υπολοίπου στον λογαριασμό του δήμου λόγω της συγχώνευσής της με τον Δήμο Καλαμαριάς.

Χρήζουν ιδιαίτερης μνείας τα σχετικά έγγραφα (1947-1966) που προσδιόρισαν την περιφέρεια του Δήμου Καλαμαριάς ως τουριστικό τόπο.⁵² Συνοπτικά, μεταξύ αυτών, ξεχωρίζουν τα αναφερόμενα στην έλλειψη κονδυλίων για την αξιοποίηση της παραλίας των συνοικισμών Κουρί, Κατιρλή, Αρετσούς, Ν. Κρήνης (1962) και τα προερχόμενα από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού, σχετικά με την παύση χρηματοδοτήσεων για έργα διαμόρφωσης δημόσιων χώρων. Ο δήμος είχε χαρακτηριστεί ως τουριστικός με Βασιλικό Διάταγμα το 1948, αλλά δεν είχε γίνει προσπάθεια για αξιοποίησή του. Για τον λόγο αυτό επιβάλλεται η προώθηση και εκτέλεση τουριστικών έργων για την αξιοποίηση των παραλιακών συνοικισμών. Στη σχετική αλληλογραφία της αρχειακής ενότητας εντοπίζονται τα αναφερόμενα τεκμήρια για την ολοκλήρωση της «τουριστικής λεωφόρου», που διέρχεται από όλα τα θέρετρα του Θερμαϊκού κόλπου κατόπιν αιτήματος⁵³ του Δημάρχου Καλαμαριάς προς την Τοπική Επιτροπή Τουρισμού Θεσσαλονίκης. Παράλληλα υφίσταται και η απόφαση⁵⁴ του Δημοτικού Συμβουλίου (1951) για την ανακήρυξη της περιοχής του Δήμου ως τουριστικού τόπου, βάσει διατάξεων του υπ' αριθ.148/1946 Νομοθετικού Διατάγματος και των Βασιλικών Διαταγμάτων του 1948. Στην αρχειακή συλλογή εμπεριέχονται και σελίδες από την Εφημερίδα της Κυβέρνησης με τα σχετικά διατάγματα.

Ολοκληρώνοντας την παρούσα διερεύνηση των δημοτικών αρχείων της Καλαμαριάς, εντοπίζονται αξιοσημείωτες ιστορικές αναφορές για τους τοπικούς δημοτικούς άρχοντες, σε ιδιαίτερη αρχειακή ενότητα, τη χρονική περίοδο 1942-1963.⁵⁵ Συγκεκριμένα, υπάρχουν δημοσιεύματα του Τύπου σχετικά με απόδοση ή μη ευθυνών κατά την υλοποίηση δημοτικών έργων. Επίσης, περιλαμβάνονται πρακτικά παράδοσης - παραλαβής καθηκόντων δημάρχου και νομαρχιακές αποφάσεις για τα Δημοτικά Συμβούλια όσων δήμων είχαν πληθυσμό άνω των 10 χιλιάδων κατοίκων και δικαιούνταν 15μελές Συμβούλιο, όπως ο Δήμος Καλαμαριάς. Κατά την απογραφή του 1940, είχε πληθυσμό 13.866 κάτοικους. Σε διοικητικά έγγραφα της περιόδου του Εμφυλίου, καταγράφονται τα ζητήματα ανάληψης υπηρεσιών των Δημοτικών Συμβούλων Καλαμαριάς. Μεταξύ άλλων, εμπεριέχεται πίνακας με τους επιτυχόντες στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές του 1934, των Κοινοτήτων Νέου Ρυσίου (Αρετσούς) που συγχωνεύτηκαν με τον Δήμο Καλαμαριάς.

52. Ό.π., φάκ. 63, «Φάκελος ανακήρυξης της περιφέρειας του Δήμου Καλαμαριάς ως τουριστικό τόπο», 1947-1966.
53. Στο ίδιο, το έγγραφο υπ' αριθ. πρωτ. 676/24 Φεβρουαρίου 1956 του Δήμου Καλαμαριάς προς την Τοπική Επιτροπή Τουρισμού Θεσσαλονίκης.

54. Στο ίδιο, το έγγραφο υπ' αριθ. πρωτ. 18357/3.7.1951 του Νομάρχη Θεσσαλονίκης προς τον Δήμο Καλαμαριάς, που αποτελεί την έγκριση της υπ' αριθ. απόφ. 123/1951 του Δημοτικού Συμβουλίου Καλαμαριάς.

55. Ό.π., φάκ. 68, «Φάκελος σχετικά με το Δήμαρχο, το Δημοτικό Συμβούλιο, τη Νομαρχιακή Επιτροπή (διορισμοί, άδειες, απουσίες, παύσεις κλπ)», 1942-1963.

Σε αυτούς σημειώνονται τα ονόματα των επιτυχόντων με τις τρέχουσες μεταβολές. Εντοπίζεται επίσης, ένα πλήθος στοιχείων των διοικητικών εξελίξεων στον δήμο σύμφωνα πάντα με τις εκάστοτε ιστορικές συνθήκες, που διαφωτίζουν την οργάνωση, διάρθρωση και λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Τέλος, στην πληθώρα των συνημμένων διοικητικών εγγράφων, ας προστεθεί και το νομοθετικό διάταγμα (ΝΔ) 1465 του 1942.⁵⁶ Σύμφωνα μ' αυτό οι δήμοι Τούμπας και Καλαμαριάς αποσπάσθηκαν από τον Δήμο Θεσσαλονίκης και αναγνωρίστηκαν ως ξεχωριστοί δήμοι. Κατά την ίδρυσή του, ως δήμος διοικούνταν από 7μελή Επιτροπή, ενώ οι υπάλληλοι της Κοινότητας Ρυσίου μετατέθηκαν στην υπηρεσία του νεοσύστατου δήμου.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Κατά την αναδίφηση του Δημοτικού Αρχείου στο σύνολό του, επιλέγοντας εκείνα τα σημαίνοντα αρχειακά τεκμήρια, προωθείται και διαμορφώνεται η αναψηλάφηση και καταγραφή της τοπικής ιστορίας, καθώς αποκαθίσταται το ιστορικό γίνεσθαι, σε επίπεδο λειτουργίας και εξέλιξης της διοικητικής αποκεντρωμένης μονάδας. Ταυτόχρονα όμως, έμμεσα από τις αρχειακές πηγές άλλων φορέων αναβλύζει πλήθος στοιχείων που λειτουργούν προσθετικά στη διαμόρφωση και εξέλιξη του ιστορικού-κοινωνικού πλαισίου της περιοχής.⁵⁷ Καταλήγοντας επισημαίνεται ότι η επιμελής διάσωση και διαφύλαξη των Δημοτικών Αρχείων για την επιστημονική διερεύνηση και μελέτη τους, προωθεί την ανάλυση και κατανόηση της σύστασης, εξέλιξης και της μνήμης μιας ιδιαίτερης ιστορικής πολιτιστικής ταυτότητας, αυτής του δημότη με γεωγραφικό προσδιορισμό.

Ιορδάνια Χατζηισαάκ

ΜΑ, Ιστορικός - Αρχειονόμος

Γενικά Αρχεία του Κράτους - Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας

56. *Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, Νόμος 1465, ΦΕΚ 163 Α' /1942.

57. Αρχειακές προσκτήσεις σε ηλεκτρονικό πρόγραμμα αρχειακών καταγραφών βλ. ΓΑΚ-ΙΑΜ/Αρχειακά Δεδομένα, Τεκμηρίωση, <http://arxiomnimon.gak.gr/browse/index.html?code=GRGSA-ΙΑΜ>

MUNICIPAL ARCHIVES AS A SOURCE OF HISTORICAL RESEARCH.
THE ARCHIVES OF THE MUNICIPALITY OF KALAMARIA

SUMMARY

Municipalities as primary institutions of local government produce and preserve all their administrative acts as a single archive of their individual administrative directorates.

The municipal archival collections enlighten us about the dynamics of shaping, evolving and rescuing the historical, cultural memory of local communities in decentralized administrations. More generally, the available archival material depicts the work of local authorities in the 20th century, referring to important historical periods in modern Greece. The historical researcher can find information and knowledge in different types of archival documents such as: documents based on their official correspondence, official books, photographic material, architectural drawings, etc.

The archives of the Municipality of Kalamaria concern the administration one of the oldest and historical local authorities in the urban planning complex of Thessaloniki. In conclusion, these archival documents give prominence to the economic, social and political life of this particular Municipality, completing the historical image of the city.

Additionally not only the administration of the local authority is presented, but also these characteristics of the «microcosm» in the local society that shape the historical identity of the citizen of Kalamaria.

Iordana Chatziisaak

M.Phil., Historian - Archivist

at the Historical Archives of Macedonia, General State of Archives.